

ВИША ЗВАЊА У АРХИВСКОЈ ДЕЛАТНОСТИ: ИЗАЗОВ КОЈИ ТРАЈЕ

204

Анстракт: У години када се навршава педесет година од доделе првих виших звања у архивској делатности, циљ овога рада је да пружи преглед догађаја, околности и напора на пољу дефинисања услова за стицање виших архивистичких звања у протеклим деценијама. Кроз анализу правних аката која су уређивала ово питање, замисао је да се укаже на развојни пут и промене које су настајале у обликовању овог питања важног за архивску службу у Србији. Посебан осврт биће учињен на начин избора, састав и рад комисија чији је задатак био да вреднују стручни допринос и донесу одлуке о додели виших архивистичких звања.

Кључне речи: виша звања, архивска делатност, комисија за доделу стручних звања

ПРЕДЛОГ ШКОЛОВАЊА СТРУЧНИХ АРХИВИСТИЧКИХ КАДРОВА И ЊИХОВА ЗВАЊА ИЗ 1972. ГОДИНЕ

У периоду након Другог светског рата звања у архивској струци регулисана су прво Основном уредбом о библиотекарско-архивистичкој струци², а потом и Законом о јавним службеницима³. У поменутим правним актима она се појављују у оквиру номенкатуре других службеничких звања која су прописана за Федеративну Народну Републику Југославију. Ипак, предмет овога рада су стручна звања регулисана правним прописима који уређују област стручних звања искључиво унутар архивске струке, са усредсређеношћу на виша архивистичка звања.

У том смислу важну улогу имала је Заједница архива Србије која је основана 24. октобра 1969. године. Формирана је као самоуправна асоцијација свих међуопштинских архива и Архива Србије на подручју уже Србије и Косова, у циљу унапређивања и усклађивања својих делатности, међусобне сарадње и решавања питања од заједничког интереса. У Регистар судова за Град Београд уписана је 1971. године. Послове Заједнице архива Србије обављао је њен Управни одбор уз помоћ комисија које је бирао и архива у којем му је било тренутно седиште.⁴ Већ у пр-

¹ виши архивист, guanskakatedra@gmail.com

² Основна уредба о библиотекарско-архивистичкој струци, *Службени лист ФНРЈ*, број 67 (1947)

³ Закон о јавним службеницима, *Службени лист ФНРЈ*, број 53 (1957)

⁴ Државни архив Србије (у даљем тексту: ДАС), Заједница архива Србије (у даљем тексту: ЗАС), кут. 3.

вим годинама након што је основана, Заједница архива Србије је показала снажну иницијативу за решавање одређених питања која су се у деценијама после Другог светског рата издвојила као питања од важности за развој и унапређење архивске службе. Тако је током 1971. године разматран елаборат др Радмиле Петковић „Школовање стручних архивистичких кадрова и начин стицања њихових звања”⁵, да би се већ почетком 1972. године Предлог школовања стручних архивистичких кадрова и њихова звања нашао на дневном реду изборне скупштине Заједнице архива Србије, одржане у Сићеву.⁶

У овом предлогу су, осим што је предвиђен систем редовног школовања за лица која су се бавила архивском струком, дефинисана и следећа архивистичка звања:

- за кадар са високом стручном спремом: архивист, виши архивист и архивски саветник
- за кадар са средњом школском спремом: архивски помоћник.

205

Док је за кадар са завршеном средњом школом после положеног стручног испита, односно завршеног течаја, било предвиђено само основно звање, за високообразовани кадар су предвиђена и два виша звања. Звање виши архивист могло се стећи после десет година проведених у звању архивист, на основу истакнутог стручног доприноса који би оцењивала посебна републичка комисија састављена од реномираних архивских радника и представника одређених институција.⁷ Звање архивски саветник могло се стећи исто после десет година проведених у звању архивист, уз оцену стручног доприноса, али је за њега било предвиђено да кандидат има степен магистра архивистике или неке друге друштвене науке.⁸

На скупштини у Сићеву изнете су и неке примедбе на поменути систем звања. Тако је Станоје Филиповић имао примедбу због тога што се уопште не помињу лица са вишом стручном спремом, те док су за високообразовани кадар предвиђена чак два виша звања, за лица са завршеном вишом и средњом школом није ниједно. У том смислу је Божидар Манић, директор Архив Србије, предложио да за лица са вишим образовањем буду установљена звања архивски сарадник и виши архивски сарадник.⁹ Слична примедба у погледу кадра са вишом школском спремом и потре-

⁵ ДАС, ЗАС, кут. 3, Предлог школовања стручних архивистичких кадрова и њихова звања

⁶ ДАС, ЗАС, кут. 3, Записник са (друге) изборне скупштине ЗАС одржане у Сићеву од 27. јануара 1972. године, 4. тачка дневног реда: Школовање стручних архивских кадрова и стицање звања

⁷ Звање виши архивист постојало је раније и било је прописано поменутом Основном уредбом о библиотекарско-архивистичкој струци (чл. 2), као и Законом о јавним службеницима (чл. 280, ст. 1). Иначе, Самоуправни споразум архивских установа Србије о звањима у архивској струци од 30. марта 1973. године предвиђао је у чл. 2. да раније добијена звања, као што је звање виши архивист, буду призната уколико су добијена по важећим прописима надлежних републичких органа.

⁸ ДАС, ЗАС, кут. 3, Предлог школовања стручних архивистичких кадрова и њихова звања

⁹ ДАС, ЗАС, кут. 3, Записник са (друге) изборне скупштине ЗАС одржане у Сићеву од 27. јануара 1972. године, 4. тачка дневног реда: Школовање стручних архивских кадрова и стицање звања

би да буде обухваћена поменути предлогом упућена је и од стране Историјског архива Београда.¹⁰

На овој скупштини је одлучено да Извршни одбор Заједнице архива Србије формира Комисију за звања у архивској струци чији би задатак био да за усвајање припреми предлог текста правилника који ће се бавити звањима. У Комисију су именовани Драган Ћировић (као председник) и чланови Златија Вујановић, Емилија Бадер, Гзим Баша, Александар Кајић и Петар Сретић.

Предлози текста Правилника из октобра 1972. године¹¹ значајни су због одређених делова који указују на развојни пут и варијације у постављању услова за стицање звања. Тако је, на пример, у овим предлозима постојала варијанта која је предвиђала и полагање допунског испита по посебном програму за стицање звања виши архивист и архивски саветник. Постојао је и предлог да се звање виши архивист стекне после осам година, али је то одбачено. Варирали су и предлози у вези са бројем чланова Комисије за звања, па је првобитни предлог био да буде једанаест чланова који би били бирани на период од четири године. Ипак, превагнули су број седам (који ће касније, видећемо, бити сведен на пет, па повећан на седам, потом на девет, па опет смањен на седам) и период од три године, као што је над могућношћу да Комисију именује Заједница архива Србије превагнуло мишљење да то треба да чини Архивско веће при Архиву Србије.

Октобарска верзија Правилника о звањима у архивској струци разматрана је већ на Међурепубличком саветовању Србије и Македоније, одржаном 27. октобра 1972. године на Поповој Шапки, после којег је стављена на јавну дискусију у свим архивским установама у Србији (до краја године). На адресу Комисије стигли су предлози и мишљења од Архива Србије, Историјског архива Београда, Историјског архива Смедеревске Паланке и Заједнице архива Војводине¹², а изјаснило се и Друштво архивских радника Србије¹³.

Комисија која је припремала текст Правилника је на својој седници 20. фебруара 1973. године разматрала пристигле предлоге, узимајући у обзир и предлоге и мишљења која су добијена путем јавне дискусије. Тада је одлучено и да се документ који ће регулисати питање звања уместо Правилник о звањима у архивској струци Србије зове Самоуправни споразум архивских установа Србије о звањима у архивској струци. Поред тога што је усвојила варијанту основног звања „архивски помоћник” и „виши архивски помоћник”, одбацивши варијанте „архивски техничар” и „виши архивски техничар”¹⁴, ова комисија је допунила услов за стицање

¹⁰ ДАС, ЗАС, кут. 3, Закључци донети на XI Збору радних људи Историјског архива Београда одржаном 24. јануара 1972. године, на материјале Друге изборне скупштине Заједнице архива Србије

¹¹ Један је од 16. октобра, а други од 20. октобра (ДАС, ЗАС, кут. 3).

¹² „Самоуправни споразум архивских установа Србије о звањима у архивској струци”, *Архивски преглед* 1973, 1–2 (1973): 263.

¹³ ДАС, ЗАС, кут. 3, Извештај о раду Заједнице архива Србије за 1972. годину

¹⁴ Мишљења око овог питања била су подељена, али је у превагу однела струја ослоњена на дугогодишњу послератну праксу у којој је звање архивски помоћник постојало у већ поменутом Закону о јавним службеницима. У предлогу правилника од 16. октобра 1972.

звања виши архивист на начин да је оно могло бити додељено и после седам година радног стажа у архивској струци, под условом да кандидат има магистратуру на неком од факултета друштвених наука. Ранији услов за стицање звања архивски саветник (да кандидат мора бити магистар архивистике или сродне друштвене науке са најмање пет година рада у струци) замењен је условом да кандидат за ово звање може конкурисати ако је провео најмање пет година у звању виши архивист. Поред наведеног одлучено је и да Друштво архивских радника Србије нема могућност предлагања кандидата за више звање и да се Комисија за виша звања конституише при Архиву Србије.¹⁵

САМОУПРАВНИ СПОРАЗУМ АРХИВСКИХ УСТАНОВА СРБИЈЕ О ЗВАЊИМА У АРХИВСКОЈ СТРУЦИ ИЗ 1973. ГОДИНЕ

207

Коначно, 30. марта 1973. године скупштина Заједнице архива Србије усвојила је Самоуправни споразум архивских установа Србије о звањима у архивској струци, који је (према чл. 30) са применом требало да почне од 1. јануара 1974. године. У Споразуму су препозната следеће виша звања: виши архивист и архивски саветник, а за раднике са средњом и вишом школском спремом, одређеним поступком, у изузетним случајевима, превиђени су виши степени истог звања: архивски помоћник I врсте и виши архивски помоћник I врсте. Звање виши архивист могло се стећи после десет година у звању архивист, односно седам у случају да је кандидат имао звање магистра неке друштвене науке и, у оба случаја, уз одговарајуће стручне резултате. Звање архивски саветник се стицало после пет година проведених у звању виши архивист или петнаест година проведених у струци, уколико се радило о лицу које је затечено у струци на дан ступања Споразума. Комисија је на основу постигнутих стручних резултата кандидата доносила одлуку о додели вишег звања. Архивски помоћници и виши архивски помоћници могли су да стекну виша звања после десет година проведених у архивској струци, на основу посебних стручних резултата. Предлог за стицање вишег звања могао је да поднесе и сам кандидат, али и руководилац службе, директор архивске установе и Архив Србије као матични

године појављују се чак и варијанте архивски помоћник сарадник и виши архивски помоћник сарадник, али су прецртане. Свега неколико година раније Јоже Жонтар пише како се у Словенији највише примедаба у погледу назива радних места улаже на звање архивски помоћник, те да је због тога у Словенији то звање промењено у архивски референт (Видети у: Jože Žontar, „Stručna sprema i radna mesta u arhivima”, *Arhivist* 1969, 1 (1969): 19), а у том облику ће бити усвојено и у Црној Гори 1980. године (Видети у: Miloš Milošević, „Stručna zvanja i stručno osposobljavanje arhivskih radnika i pripravnika u SR Crnoj Gori”, *Arhivist* 1983, 1–2 (1983): 179).

¹⁵ ДАС, ЗАС, кут. 3, Самоуправни споразум архивских установа Србије о звањима у архивској струци (образложење) од 20. фебруара 1973. године. Поред наведених усвојених предлога, усвојен је и предлог којим су уклоњене одредбе које су регулисале која звања могу бити ангажована у научно-истраживачким центрима, што је препуштено самим установама да регулишу својим нормативним актима. Иако ово питање, као и питање научних звања у архивским установама, представља посебно важну тему у сагледавању улоге архива и профила стручног архивистичког кадра, оно у овом раду није предмет интересовања.

архив, у писменој форми, уз прописане прилоге. Комисија је бира на три године, имала је пет чланова, а из редова стручњака именовало ју је Архивско веће при Архиву Србије на предлог Друштва архивских радника Србије¹⁶, Српске академије наука и уметности, Београдског универзитета, Републичког органа управе надлежног за послове културе и Заједнице архива Србије. Након што би донела одлуке о звању, Комисија би издавала дипломе¹⁷ кандидатима којима је звање додељено (алтернативно је ово могло да учини Архивско веће), да би напослетку орган управљања архивске установе доносио решење о превођењу кандидата у више звање, сходно којем је даље утврђивана одговарајућа новчана стимулација. Кандидат који би био одбијен имао је право да поново конкурише тек после две године.

Комисију за виша звања у архивској струци именовало је Архивско веће при Архиву Србије на својој седници 15. априла 1974, а Комисија се 27. маја 1974. године конституисала у саставу: др Радмила Петковић (председник) и чланови: др Рајко Веселиновић, др Бранко Петрановић, др Реља Новаковић и др Радован Самарџић. Том приликом је донет и Пословник о раду Комисије и расписан конкурс за доделу виших звања. Рад Комисије финансиран је из средстава Заједнице архива Србије.¹⁸ Након разматрања пристиглих пријава, Комисија је доделила следећа виша звања: девет звања архивски саветник, дванаест звања виши архивист, девет звања виши архивски помоћник I врсте и петнаест звања архивски помоћник I врсте. Ова прва додела диплома организована је 19. децембра 1974. године на Првој седници трећег сазива скупштине Заједнице архива Србије у Београду. Дипломе је уручио Милорад Митрашиновић, председник скупштине Заједнице архива Србије, истакавши том приликом, између осталог, следеће: „Уручујући данас дипломе и честитајући свим радницима који су добили виша звања на овом високом признању, очекујем у име свих вас, да ће они својим радом и надаље доприносити развоју наше струке и давати примере другим радницима, као и да ће у следећим приликама, када се буду додељивала звања, вероватно сваке године, бити нових кандидата, који ће својим

¹⁶ У предлогу Самоуправног споразума архивских установа Србије о звањима у архивској струци од 20. фебруара 1973. године у чл. 18. Било је предвиђено да се у Комисију за виша звања један члан бира на предлог Матичног архива (Архива Србије), што је у верзији од 30. марта 1973. године промењено, те је превиђено да предлог уместо Архива Србије упути Друштво архивских радника Србије (чл. 20). Коначно је изменама и допунама Споразума које су усвојене на скупштини Заједнице архива Србије 20. децембра 1974. године усвојено да то ипак чини Архив Србије (чл. 16).

¹⁷ Текст дипломе је усвојен на Четвртој седници Извршног одбора Заједнице архива Србије 22. новембра 1974. године (ДАС, ЗАС, кут. 5, Извештај о раду ЗАС у периоду од априла до децембра 1974. године).

¹⁸ Одлучено је да члановима Комисије буду плаћени путни трошкови уколико долазе ван места одржавања седнице, 100 динара у нето износу за једну седницу у току једног дана, а сваки члан који припреми оцену за кандидата за звање виши архивист добијао је 80 динара, односно 120 динара за оцену за звање архивски саветник. Ова одлука је усвојена на Трећој седници Извршног одбора Заједнице архива Србије, 12. септембра 1974. године (ДАС, ЗАС, кут. 5, Одлука о накнадама за рад Комисије за виша звања у архивској струци).

радом то заслуживати.”¹⁹ Ипак, звања су додељена још наредне године, а онда је уследило време затишја дуже од деценије.

ИЗМЕНЕ И ДОПУНЕ САМОУПРАВНОГ СПОРАЗУМА (1974. И 1977. ГОДИНА)

Баш на скупштини Заједнице архива Србије која је одржана у Београду 20. децембра 1974. године, дан после доделе првих диплома лицима која су стекла више стручно звање, у складу са искуствима која је Комисија имала приликом доделе звања, извршене су одређене измене и допуне Споразума и усвојен је пречишћени текст овог акта. Мандат Комисије сада је ограничен на две године, а код начина стицања звања архивски саветник додат је став који је предвиђао да доктор друштвених наука ово звање може да стекне после осам година проведених у архивској струци, иако није провео пет година у звању архивист. Ова идеја је већ постојала у Предлогу школовања стручних архивистичких кадрова који је био предмет разматрања на скупштини у Сићеву и касније. Поред овог додатка, важан је и онај који се односи на територијално проширење примене Споразума, јер је Извршни одбор Заједнице архива Војводине донео одлуку да његове чланице приступе Споразуму, те су на тај начин, осим архива са простора уже Србије и Косова, за виша звања могли да конкуришу и запослени из архива са територије целе СР Србије.²⁰ Притом је 24. чланом отворена могућност приступања Споразуму и оних архива који нису били чланови Заједнице архива Србије. Треба напоменути да је нови члан (21) пречишћеног текста Споразума омогућавао Комисији да, на основу оцено и прибављеног мишљења Стручног савета²¹ архива и процене материјала који је приложен за кандидата приликом конкурисања, додели и више звање за које кандидат није конкурисао. Тачније, кандидату који конкурише за звање архивски саветник могла је да додели звање виши архивист, јер би тако проценила на основу достављеног материјала, односно могла је да додели звање архивски саветник кандидату који је конкурисао за звање виши архивист, ако би проценила да је његов допринос изузетно висок и да заслужује највише звање.²² Овакву могућност не препознаје ниједан од каснијих правних аката који су регулисали питање звања у архивској делатности. Изменама и допунама изостављен је и члан који се односио на издавање диплома о признатом вишем звању на основу одлука Комисије (стари чл. 21). Када је у пи-

¹⁹ Драган Ћировић, „Прва седница трећег сазива скупштине Заједнице архива Србије”, *Архивски преглед* 1975, 1–2 (1975): 199.

²⁰ Неки архиви са територије Војводине приступили су Споразуму и раније, што се види из Извештаја о раду Заједнице архива Србије за период од јануара 1972. до марта 1974. године. Били су то архиви у Сремској Митровици, Суботици, Зрењанину и Кикинди (ДАС, ЗАС, кут. 4, Извештај о раду ЗАС за период од јануара 1972. до марта 1974. године).

²¹ Иако је конкретно овде у употреби синтагма „Стручно веће архива”, да не би дошло до забуне и ради уједначавања промене је у „Стручни савет”, која се користи и у наставку текста.

²² Овај члан додат је сходно тумачењу које је Комисија затражила и добила од органа Заједнице архива Србије (ДАС, ЗАС, кут. 6, Записник са треће седнице Извршног одбора Заједнице архива Србије бр. 87/1 од 12. септембра 1974. године).

тању мишљење Стручног савета (осим што се појављује као обавезни предуслов у случају ситуације из новог члана (21) Споразума), оно је постало обавезни елемент уз поднету пријаву за више звање.²³ Раније је ово мишљење само могло бити дато на захтев Комисије.

Комисија за виша звања је 1975. године на основу овако пречишћеног Споразума, који је ступио на снагу 1. јануара 1975. године, доделила и нова виша звања: четири звања архивски саветник, дванаест звања виши архивист, десет звања виши архивски помоћник I врсте и дванаест звања архивски помоћник I врсте. Дипломе су уручене на скупштини Заједнице архива Србије, одржаној 20. новембра 1975. године.²⁴ Имајући у виду да су Споразуму приступили и архиви из САП Војводине, ово је био први пут да су звања додељена архивским радницима на територији целе СР Србије, што је имало посебан друштвени значај.

210

У наредних четрнаест година нема података о додели виших стручних звања у архивској делатности, али је ова тема била присутна већ на Првом сабору архивских радника СР Србије, одржаном у децембру 1975. године. Тада је усвојен Самоуправни споразум о заједничким пословима који је, између осталог, предвиђао и рад на вишим звањима. Као резултат напора комисије која је именована да ради на овом питању, настао је и нови предлог за измене и допуне Самоуправног споразума о звањима у архивској струци, који је и усвојен на заједничкој седници скупштине Заједнице архива Србије, Заједнице архива Косова и Заједнице архива Војводине 30. јуна 1977. године у Новом Пазару, а требало је да ступи на снагу већ наредног дана. На скупштини у Новом Пазару одлучено је да се изабере нова Комисија за доделу звања, јер је претходној свакако истицао мандат, али је у Споразуму измењен број чланова овог тела, као и начин њеног избора. Наиме, изменом Споразума (чл. 16. ст. 2) предвиђено је да Комисију бирају скупштине заједница архива Србије, Косова и Војводине, на предлог архивских колектива-чланица заједница и друштава архивских радника Србије, Косова и Војводине. Заједница архива Србије је бирала три члана, а Заједница архива Косова и Заједница архива Војводине по два. Тако је и број чланова Комисије са пет повећан на седам. На истој скупштинској седници донета је одлука о избору чланова: др Рајко Веселиновић (председник, Србија), Даница Д. Гавриловић (Србија), Анка Петрановић Грујић (Србија), Исмет Дермаку (Косово), др Али Хадри (Косово), мр Средоје Лалић (Војводина) и мр Милан Тодоровић (Војводина).

Упркос наведеном, не постоје подаци о раду Комисије за доделу звања, нити о додели виших звања у наредних дванаест година, али то не значи да је тема виших звања напуштала архивске седнице и скупове. Тако се, на пример, на осмој седници Координационог одбора архивских организација СР Србије, одржаној 1984. године

²³ Овај предлог је на седници 20. децембра 1974. године дала Радмила Петковић и он је усвојен. Куриозитет представља што је на истој седници, између осталог, било предложено (предлог Гојка Лађевића) да се после извесног времена врши реизбор звања, али овај предлог није усвојен (ДАС, ЗАС, кут. 5, Записник са прве седнице скупштине Заједнице архива Србије бр. 109/20 од 20. децембра 1974. године).

²⁴ Драган Ћировић, „Друга седница трећег сазива скупштине Заједнице архива Србије”, *Архивски преглед* 1975, 1–2 (1975): 207.

у Приштини, као једна од ставки у 1. тачки дневног реда нашло питање додељивања виших звања у архивској струци. Том приликом Мирјана Дајић, директорка Архива Србије, подсећа присутне да је „с обзиром [*sic*] на непрецизност критеријума (односи се на Споразум о звањима – прим. аут.) закључено је да се уради нови правилник па је престало даље додељивање тих звања мада има у СР Србији доста радника који несумњиво заслужују да добију то звање”.²⁵ За исто питање у „Оцени извршења петогодишњег програма развоја архивске делатности Србије (ван САП) 1981–1985” наведено је следеће: „Раније утврђени облици сарадње са САП Војводином и САП Косовом, нажалост, су доживели знатну ревизију, посебно када се ради о заједничком школовању кадра, додељивању виших стручних звања, јединствене номенклатуре послова и сл. Међутим, и од оно мало заједничког што се договором прецизирано, споро се, или готово никако не испуњава.”²⁶ Уставне промене 1974. године довеле су до низа проблема, формирање посебних покрајинских архивских тела отежавало је међуархивску сарадњу²⁷, а и скоро једнодеценијско нефункционисање Архивског већа у периоду од 1976. године није ишло у прилог развоју архивске струке, и то у разним сегментима, укључујући и систем додељивања виших стручних звања. Без обзира на све могуће разлоге, закључак је да звања нису додељивана све до 1989. године, о чему експлицитно сведочи и допис Стевана Јовичића, председника Председништва Заједнице архива Србије, из марта 1989. године, у коме, дајући Комисији за виша звања мишљење у вези са применом Споразума о звањима, између осталог, каже: „С обзиром да се 15 година није примењивао Самоуправни споразум о стицању виших звања, треба омогућити свим кандидатима који према споразуму испуњавају предвиђени услов да стекну одговарајуће више звање, укључујући и звање архивски саветник без обзира да ли су претходно имали звање више архивист (чл. 13. споразума).” Интересантно је да додаје и да „истовремено треба водити рачуна о високом нивоу критеријума како неби [*sic*] дошло до инфлације виших звања”.²⁸ Коначно, на седници одржаној 15. децембра 1988. године Комисија за виша звања у архивској струци донела је одлуку да распише конкурс који је трајао од 15. јануара до 15. фебруара 1989. године. Комисија је конституисана у следећем саставу: др Жарко Јовановић (председник) и чланови: Иванка Брук, Љубодраг Поповић, др Исмет Дермаку, др Јусуф Османи, мр Слободан Радовановић и Милан Ђуканов.²⁹ Овако је после дуже паузе настављен рад Комисије за доделу виших звања. У наредном периоду је три пута долазило до измена правних аката која су регулисала ову област.

²⁵ ДАС, ЗАС, кут. 21, Записник са Осме седнице Координационог одбора архивских организација СР Србије, 25. децембар 1984. године

²⁶ *Oцена извршења петогодишњег програма развоја архивске делатности Србије (ван САП) 1981–1985. Петогодишњи програм развоја архивске делатности Србије (ван САП) 1986–1990.* (Београд: Заједница архива Србије и Архив Србије, 1985), 27.

²⁷ Благоје Исаиловић, Момчило Митровић и Љубинка Шкодрић, *Архив Србије (1898–2018): историја институције* (Београд: Архив Србије, 2019), 298.

²⁸ ДАС, ЗАС, кут. 31, Допис бр. 66/1 од 23. марта 1989. године

²⁹ ДАС, ЗАС, кут. 35, Образложење конкурса за доделу виших стручних звања

ПРАВИЛНИК О УСЛОВИМА ЗА СТИЦАЊЕ СТРУЧНИХ ЗВАЊА У АРХИВСКОЈ ДЕЛАТНОСТИ ИЗ 1996. ГОДИНЕ

212

Управни одбор Архива Србије је на својој Осмој седници, одржаној 12. децембра 1996. године, донео Правилник о условима за стицање стручних звања у архивској делатности. Овај Правилник умногоме је представљао упрошћену верзију текста Споразума из 1977. године, али је донео и неколико новина. Уведена је могућност да лица која имају докторат из области друштвених наука звање виши архивист могу стећи после пет година³⁰, али је зато изостављен део да доктори друштвених наука могу стећи звање архивски саветник после осам година проведених у архивској струци, иако нису провели у звању виши архивист пет година. Значајна промена учињена је и у погледу именовања Комисије за доделу виших звања у архивској струци, јер ју је сада именовао Управни одбор Архива Србије, али није било дефинисано на чији предлог. Уместо седам, Комисија је требало да има девет чланова, а мандат јој је трајао duplo више него раније (четири године). Тачно је прецизирано и време расписивања огласа за доделу виших звања у септембру месецу текуће године, а одлуке о додели звања морале су бити донете до 1. децембра. Значајно је да је уведена и могућност права жалбе на одлуку Комисије, па је кандидат незадовољан одлуком могао да се жали Управном одбору Архива Србије у року од петнаест дана од дана достављања одлуке. Одлука Управног одбора Архива Србије била је коначна. Пријаву за доделу вишег звања, осим самог кандидата, и даље су могли да поднесу непосредни руководица, директор архивске установе у којој је кандидат запослен и директор Архива Србије, али не више и директори покрајинских матичних архива. Избачен је и став по коме је кандидат, уколико би био одбијен за више звање, имао право да поново конкурише тек после две године. Исто тако, избачен је и члан који је Комисији омогућавао да додели кандидату звање виши архивист или архивски саветник, на основу оцене Стручног савета и приложеног материјала, без обзира за које звање је конкурисао. Појединачна решења о превођењу, која је раније доносио орган управљања, сада је доносио директор Архива Србије. Пословником о раду Комисије за доделу виших звања у архивској струци из 1973. године било је предвиђено да Комисија за сваког кандидата који долази у обзир за добијање вишег звања одређује најмање два референта који у писаној форми оцењују кандидата.³¹ Осим што је прецизирано да референти после прегледања материјала који су кандидати доставили (списак објављених радова, по један примерак радова и остали релевантни материјали) дају оцену, као и да Комисија разматра приспели материјал и доноси коначну одлуку о додели виших звања, нису утврђени прецизни критеријуми на основу којих је утврђивано да ли су

³⁰ Зачетак ове идеје јавља се још на седници скупштине Заједнице архива Србије 20. децембра 1974. године, када је др Радмила Петковић предложила могућност да осим магистара наука и доктори наука могу после седам година да добију звање виши архивист (ДАС, ЗАС, кут. 5, Записник са прве седнице скупштине Заједнице архива Србије бр. 109/20 од 20. децембра 1974. године). Тада тај предлог није усвојен, али се нашао у овом правилнику, на тај начин сведочећи о својеврсном путу развоја једне идеје која је, можда и спонтано, поново актуелизована и усвојена после више од две деценије.

³¹ ДАС, ЗАС, кут. 5, Пословник о раду Комисије за виша звања у архивској струци, чл. 19. ст. 3.

испуњени услови за позитивну одлуку, нити начин на који су вредновани стручни резултати, већ се одлука заснивала на слободној стручној оцени Комисије. Каснији Пословник о раду Комисије за доделу виших звања у архивској струци из 2004. године предвиђа да Комисија конципира свој рад тако што се дели у три поткомисије које дају мишљење о сваком кандидату, да би потом Комисија јавним гласањем одлучивала већином гласова о додели звања сваком кандидату, али не предвиђа референте који дају оцене.³² Правилником о изменама и допунама Правилника о условима за стицање стручних звања у архивској делатности из 2007. године, Управни одбор Архива Србије смањео је број чланова Комисије са девет на седам, па се њен рад од тада последично заснивао на подели у две поткомисије.³³

ПРАВИЛНИК О УСЛОВИМА ЗА СТИЦАЊЕ СТРУЧНИХ ЗВАЊА У АРХИВСКОЈ ДЕЛАТНОСТИ – ДОПУНЕ И ИЗМЕНЕ (2020. ГОДИНА)

213

На основу Закона о културним добрима (*Службени гласник РС*, бр. 71/94, 52/11 - др. закон, 99/11 - др. закон и 60/20 - др. закон), министар културе и информисања донео је Правилник о програму и начину полагања стручног испита у делатности заштите културних добара (*Службени гласник РС*, бр. 83/2020), који је по први пут предвиђао да лица која раде на пословима конзервације и рестаурације архивске грађе у архивима могу да полажу стручни испит у области заштите архивске грађе. То је значило да је било потребно да стекну и одговарајуће звање. Због тога је Управни одбор тада Архива Србије (данас Државни архив Србије) донео Одлуку о изменама и допунама Правилника о условима за стицање стручних звања у архивској делатности 05 број 812 од 24. септембра 2020. године којом је, осим основних звања конзерватор папира (високо образовање) и техничар рестауратор папира (средње образовање), додао и три виша звања за лица која се баве пословима конзервације и рестаурације у архивима: виши конзерватор папира, конзерватор папира саветник и виши техничар рестауратор папира. Звање виши конзерватор папира могло је да стекне лице које би у звању конзерватора папира обављало послове осам година, уз одговарајући стручни допринос, на основу оцене Комисије за доделу виших звања у архивској струци. Конзерватори папира који би имали докторат могли су да стекну исто звање за пет година, магистри за шест, а они са завршеном специјализацијом из области заштите културних добара за седам година. Предвиђено је да се звање конзерватор папира саветник стиче након осам година проведених у звању вишег конзерватора папира, уз одговарајуће резултате, а на основу оцене Комисије. Звање виши техничар рестауратор папира добијало се после осам година проведених у звању техничара рестауратора папира.³⁴ На овај начин је после дужег

³² Пословник о раду Комисије за виша звања у архивској струци 04 бр. 788/53 од 7. децембра 2004. године, чл. 13.

³³ Правилник о изменама и допунама Правилника о условима за стицање стручних звања у архивској делатности 05 бр. 1147 од 15. октобра 2007. године

³⁴ Правилник о условима за стицање стручних звања у архивској делатности - пречишћени текст (https://arhivsrbiye.rs/public/source/Pravilnik_zvanja_precisceni_tekst.pdf, приступљено 8. септембра 2024. године)

времена решено питање лица која у архивима раде на конзерваторским и реставраторским пословима, док су раније своје обавезе у погледу полагања стручног испита и права на стицања виших звања остваривали по правилима и у оквирима библиотечке и музејске делатности.

ПРАВИЛНИК О БЛИЖИМ УСЛОВИМА И НАЧИНУ СТИЦАЊА ВИШИХ СТРУЧНИХ ЗВАЊА У АРХИВСКОЈ ДЕЛАТНОСТИ ИЗ 2021. ГОДИНЕ

На основу чл. 64. ст. 7. Закона о архивској грађи и архивској делатности (*Службени гласник РС*, бр. 6/2020) министарка културе и информисања донела је у октобру 2021. Правилник о ближим условима и начину стицања виших стручних звања у архивској делатности³⁵, који је у много чему донео промене у питању доделе виших звања.

214

Прво, временски услов је смањен за сва виша звања, осим за звање архивски саветник (није промењен) и конзерватор папира саветник (у чијем случају је повећан). Правилником је приписано да се звања архивски помоћник прве врсте, виши техничар реставратор папира, виши архивски помоћник прве врсте и виши архивист могу стећи после шест година обављања послова у претходном (основном) звању. У случају стицања звања виши архивист смањен је и временски услов за кандидате који имају академско звање магистара (на пет година) и доктора наука (на четири године). Једино је у случају звања конзерватор папира саветник дошло до повећања броја година потребних за стицање звања, јер је Правилником, за разлику од лица са високим образовањем која раде на архивистичким пословима и могу да стекну два виша звања, предвиђено само једно више звање за лица са високим образовањем која раде на пословима конзервације и реставрације архивске грађе – звање конзерватор папира саветник. Звање виши конзерватор папира, које је у септембру 2020. године унето у Правилник о условима за стицање стручних звања у архивској делатности, није се нашло у новом Правилнику о ближим условима и начину стицања виших стручних звања у архивској делатности јер није предвиђено чл. 64. ст. 5. Закона о архивској грађи и архивској делатности. У погледу временског услова учињена је још једна олакшица, јер је прописано да ближи услов који се односи на дужину обављања послова у (претходним) стручним звањима мора бити испуњен најкасније до 24. децембра текуће године.³⁶ На овај начин кандидати, који су ранија звања најчешће стицали у новембру или децембру, нису више морали да чекају скоро целу годину дуже да би конкурисали за више звање.

³⁵ Комисија за израду предлога Правилника о условима за стицање стручних звања у архивској струци именована је од стране Управног одбора Архива Србије у децембру 2016. године. У ову комисију су заправо именовани чланови тада актуелне Комисије за доделу виших звања у архивској струци (др Милан Кољанин, Вера Филиповић, др Бојана Миљковић Катић, Миле Станић, Нада Петровић, Велибор Видић и Весна Башић), да би у фебруару 2017. године био придодат још један члан (Марија Милошевић). Видети: Одлука о именовању чланова Комисије за израду предлога Правилника о условима за стицање стручних звања у архивској струци 05 бр. 1095 од 30. децембра 2016. године и Одлука о изменама и допунама Одлуке 05 бр. 1095 од 27. фебруара 2017. године.

³⁶ Правилник о ближим условима и начину стицања виших стручних звања у архивској делатности, *Службени гласник РС*, број 97 (2021), чл. 13, ст. 2.

Најзначајнија промена настала увођењем новог правилника јесте вредновање стручног доприноса кандидата на основу Бодовне листе која се налази у прилогу. Наиме, у циљу што објективнијег сагледавања стручног доприноса лица која конкуришу за више звање, сачињена је Бодовна листа у којој су изражени бодови за тачно дефинисане послове у оквиру архивске делатности. Послови у Бодовној листи су груписани у три целине:

- Основна делатност
- Унапређивање архивске струке
- Креирање и анализа јавних политика и превођење.

На овај начин је рад Комисије за доделу виших стручних звања у архивској делатности ограничен задатим оквирима једног утврђеног система, што је Комисији требало да омогући ефикаснији и прецизнији приступ вредновању стручног доприноса. За свако више звање, осим за звање архивски помоћник прве врсте и виши техничар рестауратор папира, утврђен је минимум бодова који су потребни за стицање звања, уз додатни услов колико најмање бодова кандидат мора да оствари из прве, односно друге и/или треће групе послова. Овај додатни услов није постављен за звање виши архивски помоћник прве врсте, које се добија на основу остварених 70 бодова, без обзира на групу послова. У овом начину читава се тежња доносиоца Правилника да кроз утврђене минимуме бодова одреди и неопходни баланс у погледу стручног доприноса лица која конкуришу за више звање. Наравно, питање критеријума увек представља тачку судара различитих мишљења. Тако се, на пример, одређени број сугестија добијених од запослених у архивима, који су на иницијативу Архивистичког друштва Србије током 2022. године слали примедбе на Правилник, кретао у смеру предлога за смањења минимума бодова прописаних за стицање вишег звања. Разлози за то били су вишеструки, од објективне немогућности обављања одређених послова у мањим архивским установама до примедби да је у Бодовној листи требало препознати или боље издиференцирати неке од послова у оквиру архивске делатности.

За разлику од Правилника о условима за стицање стручних звања у архивској делатности, према коме је Комисија, осим за звање архивски саветник, оцењивала резултате на основу доприноса струци (стручни радови, саопштења на скуповима...) и мишљења Стручног савета, у новом правилнику Комисија доноси одлуку само на основу стручног рада и доприноса архивској делатности, док се на основу мишљења Стручног савета оцењују резултати за само два виша звања: архивски помоћник прве врсте и виши техничар рестауратор папира.³⁷ Ово је потпуно очекивано кад се има у виду да се само ова два звања не додељују на основу остварених бодова. На овај начин учињен је додатни корак у циљу објективнијег вредновања стручног доприноса.

³⁷ Мишљење Стручног савета, према чл. 12, ст. 2, тачка 7 Правилника, и даље представља саставни део документације која се доставља уз пријаву за више звање (осим за кандидате који конкуришу за звање архивски саветник и конзерватор папира – саветник), али нема исти степен значаја за сва звања.

Још једна од битних промена које је донео Закон о архивској грађи и архивској делатности јесте што Комисију за доделу виших стручних звања више није именовао Управни одбор Државног архива Србије, већ је образује министар³⁸, па она сада делује као тело при министарству надлежном за послове културе. Ако се вратимо педесетак година уназад приметићемо да је дошло до опадања диверзитета када је у питању начин бирања чланова Комисије. У почетку (1973) њу именује Архивско веће при Архиву Србије на предлог пет различитих ентитета, да би је изменама из 1977. године бирале скупштине три савезне заједнице архива, на предлог својих чланица и друштава архивских радника. Од 1996. године Комисија се више не бира на предлог, већ је именује једно тело – Управни одбор Архива Србије. Напослетку, такође без прописаног предлагања, од 2021. године, према чл. 64. ст. 6. Закона о архивској грађи и архивској делатности, министар културе образује Комисију за доделу виших стручних звања у архивској делатности.

216

ЗАКЉУЧАК

Постављање услова у погледу стручног напредовања представља важан фактор и битно питање у оквиру архивске службе. Осим што повлачи могућност побољшања независног материјалног статуса запослених у архивима и представља вид личне сатисфакције кроз формално признавање проширења оквира стручних знања и компетенција, добијање виших звања превасходно учвршћује темељ на коме почива архивска служба, подижући ниво стручних капацитета и активности. Педесет година настојања да се поставе одговарајући услови и уобличи критеријуми за добијање вишег звања резултирали су доношењем правних аката који регулишу ову област, на основу чијег сагледавања можемо да изводимо различите закључке. Пауза у додели виших звања од скоро петнаест година није занемарљива и говори о недовољној спремности државе да препозна проблеме са којима се архивска струка суочава, као што, на пример, и данас постоје архиви чији запослени после стицања вишег звања не могу да остваре одговарајућу вишу зараду, јер локалне самоуправе не успевају да издвоје довољно буџетских средстава за ову намену. Можда ће ситуација у овом смислу постати боља кад се стекну буџетски услови да Република Србија преузме оснивачка права над јавним архивима чији су оснивачи јединице локалне самоуправе, те ће на овај начин таква централизација бити од користи. С друге стране, постоје и случајеви у којима не постоји иницијатива за промену систематизације радних места, па су запослени принуђени да чекају да се упразни радно место које одговора стеченом звању, што може да потраје више година. Иако руководиоци установа немају законску обавезу да мењају систематизацију послова у складу са новостеченим звањима запослених, ипак се очекује да постоји добра воља у решавању овог питања које свакако учвршћује и стручни кредибилитет установе.

Када се све узме у обзир, не би било лоше размислити о увођењу система који би кроз децентрализацију укључио више фактора у одређеним процесима. Већ

³⁸ Закон о архивској грађи и архивској делатности, *Службени гласник РС*, број 6 (2020), чл. 64. ст. 6.

је наведен пример Комисије за доделу виших стручних звања у архивској делатности која је све до 1996. године именована на предлог више чинилаца, да би од тада њено именовање зависило од одлуке само једног тела, односно касније ресорног министра. Повратак таквих плуралистичких облика деловања могао би да допринесе ширем сагледавању и бољој убикацији многих актуелних стручних проблема, смањујући притом потенцијалну штету која се може јавити као последица евентуалних непотистичких односа.

Имајући у виду да је прошло тек неколико година како је у примени последњи правилник који уређује област виших стручних звања у архивској делатности, а да је Комисија за доделу виших стручних звања, као компетентно тело, образовано при Министарству културе, већ 2023. године учинила напоре да упуту одређене сугестије и запажања у вези са правилником и његовом применом, можемо очекивати наставак рада на овом питању од важности за архивску струку.

РЕЗИМЕ

У циљу да пружи преглед догађаја и околности које су утицале на формирање услова за стицање виших стручних звања у архивској делатности, у раду су као основни извор коришћена правна акта која су регулисала ово питање, као и архивска грађа настала радом Заједнице архива Србије. Постојало је настојање да се укаже на основне промене које су уследиле приликом настанка нових правних аката и на тај начин илуструје процес који је током пола века представљао једно од важних места у оквиру борбе за права архивских радника, а које је, између осталог, и у директној вези са побољшањем њиховог материјалног статуса. После аката о вишим звањима из седамдесетих година, а сходно потреби да се на одговарајући начин препозна и вреднује сваки појединачи стручни допринос, настајала су и друга акта која су уређивала овај сегмент архивске струке. Правилник из 1996. године није донео велике промене и представљао је упрошћену верзију ранијег акта из 1977, али је правилник из 2021. године донео значајну новину у погледу покушаја утврђивања прецизних критеријума за вредновање стручних постигнућа. Виша звања у архивској делатности представљају показатељ количине стручног капитала важног за напредак, даљи развој и промене.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори:

- Државни архив Србије (ДАС), Заједница архива Србије (ЗАС)

Законски прописи:

- Закон о јавним службеницима, *Службени лист ФНРЈ*, број 53 (1957)
- Закон о архивској грађи и архивској делатности. *Службени гласник РС*, број 6 (2020)
- Основна уредба о библиотекарско-архивистичкој струци, *Службени лист ФНРЈ*, број 67 (1947)

- „Самоуправни споразум архивских установа Србије о звањима у архивској струци”. *Архивски преглед* 1973, 1–2 (1973): 263–272.
- „Правилник о условима за стицање стручних звања у архивској делатности”. *Архивски преглед* 1996/1997, 3–4 (2000): 150–152.
- Правилник о условима за стицање стручних звања у архивској делатности - пречишћени текст (https://arhivsrbiye.rs/public/source/Pravilnik_zvanja_precisceni_tekst.pdf)
- Правилник о ближим условима и начину стицања виших стручних звања у архивској делатности. *Службени гласник РС*, број 97 (2021)
- Пословник о раду Комисије за виша звања у архивској струци 04 бр. 788/53 од 7. децембра 2004. године

Литература:

- Исаиловић, Благоје, Момчило Митровић и Љубинка Шкодрић. *Архив Србије (1898–2018): историја институције*. Београд: Архив Србије, 2019.
- *Oцена izvršenja petogodišnjeg programa razvoja arhivske delatnosti Srbije (van SAP) 1981–1985. Petogodišnji program razvoja arhivske delatnosti Srbije (van SAP) 1986–1990*. Београд: Zajednica arhiva Srbije i Arhiv Srbije, 1985.

Часописи:

- Milošević, Miloš. „Stručna zvanja i stručno osposobljavanje arhivskih radnika i pripravnika u SR Crnoj Gori”. *Arhivist* 1983, 1–2 (1983): 179–181.
- Ћировић, Драган. „Прва седница трећег сазива скупштине Заједнице архива Србије”. *Архивски преглед* 1975, 1–2 (1975): 193–201.
- Ћировић, Драган. „Друга седница трећег сазива скупштине Заједнице архива Србије”. *Архивски преглед* 1975, 1–2 (1975): 202–211.
- Žontar, Jože. „Stručna sprema i radna mesta u arhivima”. *Arhivist* 1969, 1 (1969): 16–20.

АРХИВСКО ВЕЋЕ
ПРИ АРХИВУ СРБИЈЕ
Комисија за виша звања у
архивској струци
04 број 817-74
10. decembar 1974. god.
БЕОГРАД

Na osnovu čl. 16 i 12. Samoupravnog sporazuma arhivskih ustanova Srbije o zvanjima u arhivskoj struci Zajednice arhiva Srbije, čl. 20, 21, 22 i 23 Poslovnika o radu Komisije za viša zvanja u arhivskoj struci i objavljenog Konkursa za podnošenje prijava-predloga za sticanje-priznavanje viših zvanja u arhivskoj struci - Komisija za viša zvanja u arhivskoj struci, na svojoj III. sednici održanoj 10. decembra 1974. godine, donela je

О Д Л У К У

1. da se дизгукит-дугу ЉУБОДРАГУ ПОПОВИЋ, архивист Архива Србије из Београда додели више звање ВИШИ АРХИВИСТ;
2. више звање из тачке 1. ове Одлуке именовањем тега од 10. децембра 1974. године.

Образложење

Комисија је donela предњу Одлуку на основу поднете prijave-predloga ~~кандидата~~ кандидата као и увидом у приложеној документацији кандидата. Кандидат је, по своме мишљењу, испунио све тражене услове на основу Samoupravnog sporazuma arhivskih ustanova Srbije o višim zvanjima u arhivskoj struci i raspisanog Konkursa na zvanje koje mu је додељено, па је сходно томе doneta Одлука како је наведено у диспозитиву.

Dosije sa celokupnim konkursnim prilogima kandidata nalazi se u dokumentaciji Komisije u Arhivu Srbije.

Odluka је radjena u četiri jednaka primerka, на основу записника Komisije, од којих се по један примерак доставља: кандидату, архивској установи из које је кандидат, dosijen kandidata i архиви Komisije.

Na osnovu ове Одлуке кандидат добија DIPLOMU која се уручује на Skupštini Zajednice arhiva Srbije.

У БЕОГРАДУ, 10. XII. 1974. године

- ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ,
1. Радивоје Вековић
др Радивоје Вековић
 2. Милош Петковић
др Милош Петковић
 3. Радивоје Вековић
др Радивоје Вековић
 4. Радивоје Вековић
др Радивоје Вековић

ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ
Радивоје Вековић
др Радивоје Вековић

Потписано: 12. 12. 1974
Директор А. Љубодраг

Одлука о додели вишег звања виши архивист Љубодрагу Поповићу
од 10. децембра 1974. године (ДАС, ЗАС, кут. 5)

ЗАЈЕДНИЦЕ АРХИВА СР СРБИЈЕ
Комисија за виша звања у архивској струци

На основу
Самоуправног споразума архивских установа СР Србије
о звањима у архивској струци

додељује се

ДИПЛОМА
за више звање

за јосшинуће резултате у архивској служби
и унапређење архивске струке

Одлука број ____ - ____ / ____
Београд, ____ 19 ____.

Председник
Комисије за виша звања,

Dušan GUTEŠA

ADVANCED DEGREES IN ARCHIVAL ACTIVITY: A LASTING CHALLENGE

Summary

In order to provide an overview of the events and circumstances that had an effect on creating the conditions for obtaining higher professional titles in archival activity, the paper used the legal acts that regulated this issue as a main source, as well as archival material created in the course of work of the Union of the Archives of Serbia. The paper also tried to identify the basic changes that followed the creation of new legal acts and thus illustrate the process that during half a century represented one of the important places in the fight for the rights of archivists, and which, among other things, is directly related to the improvement of their material status. After the acts on higher profession titles from the seventies, and according to the need to appropriately recognize and value each individual's professional contribution, other acts were created that regulated this segment of the archival profession. The Guidelines from 1996 did not bring major changes and represented a simplified version of the earlier act from 1977, but the Guidelines from 2021 brought a significant novelty in terms of establishing precise criteria for evaluating professional achievements. Higher professional titles in archival service are an indicator of the amount of the capital invested in the profession important for progress, further development and changes.